

PRATIK DERS

Fjalëformimi: parashtesat, prapashtesat dhe fjalët e përbëra

Ders kategorisi: Mësime të gjuhës shqipe

Mënyrat kryesore me të cilat shqipja krijon fjalë të reja dhe si njihet kuptimi i një fjale nga rrënja e ndajshitesat e saj.

Fjalëformimi: parashtesat, prapashtesat dhe fjalët e përbëra

Shqipja krijon fjalë të reja kryesisht nga brenda vetes, duke u nisur nga fjalë ekzistuese. Kush e njeh sistemin e fjalëformimit e kupton një fjalë të re pa fjalor — sepse e njeh **rrënjën** dhe di ç’kuptim shton secila **ndajshitesë**.

Tri mënyrat kryesore

Mënyra	Përshkrimi	Shembull
Prejardhje	rrënjë + parashtesë ose prapashtesë	<i>punë</i> → <i>punëtor</i>
Përbërje	bashkim i dy fjalëve	<i>bashkë</i> + <i>punoj</i> → <i>bashkëpunoj</i>
Konversion	kalim nga një klasë fjalësh në tjetrën	<i>i ri</i> → <i>të rinjtë</i>

Prapashtesat më prodhimore

Prapashtesa	Formon	Shembuj
-im	emra veprimi nga foljet	<i>zhvilloj</i> → <i>zhvillim</i> ; <i>mendoj</i> → <i>mendim</i>
-je	emra veprimi	<i>dal</i> → <i>dalje</i> ; <i>hyj</i> → <i>hyrje</i> ; <i>lëviz</i> → <i>lëvizje</i>
-ësi	emra cilësie nga mbiemrat	<i>i mirë</i> → <i>mirësi</i> ; <i>i lartë</i> → <i>lartësi</i>
-tar, -tor	emra vepruesi	<i>luftë</i> → <i>luftëtar</i> ; <i>punë</i> → <i>punëtor</i>
-ues, -yes	emra vepruesi nga foljet	<i>mësoj</i> → <i>mësues</i> ; <i>përkthej</i> → <i>përkthyes</i>
-shëm	mbiemra mundësie	<i>kuptoj</i> → <i>i kuptueshëm</i> ; <i>besoj</i> → <i>i besueshëm</i>
-or	mbiemra përkatësie	<i>komb</i> → <i>kombëtar</i> ; <i>shkencë</i> → <i>shkencor</i>
-isht	ndajfolje	<i>qetë</i> → <i>qetësisht</i> ; <i>shkencë</i> → <i>shkencërisht</i>

Parashtesat më të përdorura

Parashtesa	Kuptimi	Shembuj
------------	---------	---------

pa-	mohim te mbiemrat	<i>i mundur → i pamundur; i drejtë → i padrejtë</i>
mos-	mohim te emrat	<i>marrëveshje → mosmarrëveshje; besim → mosbesim</i>
ri-	përsëritje	<i>ndërtoj → rindërtoj; lexoj → rilexoj</i>
sh-, zh-	veprim i kundërt	<i>lidh → zgjidh; vesh → zhvesh</i>
për-	përfundim ose përforsim	<i>punoj → përpunoj; mbledh → përmbledh</i>
bashkë-	veprim i përbashkët	<i>punoj → bashkëpunoj; jetoj → bashkëjetoj</i>
nën-, mbi-	pozicion ose shkallë	<i>nënvizoj, mbivlerësoj</i>

Familja e fjalëve

Nga një rrënjë e vetme del një familje e tërë. Kjo është mënyra më e shpejtë për të zgjeruar fjalorin:

- **punë** → punoj, punëtor, punësim, i papunë, bashkëpunoj, punëdhënës
- **besoj** → besim, i besueshëm, i pabesueshëm, besnik, mosbesim
- **shkruaj** → shkrim, shkrimtar, i shkruar, përshkruaj, nënshkrim
- **dritë** → ndriçoj, i ndritur, ndriçim, dritare

Fjalët e përbëra

Ato shkruhen **bashkë**: *mirëmëngjes, kryeqytet, buzëqesh, zemërmirë, mirënjohës, gjithsesi, dorështrënguar.*

Fjalët sinjalizuese

Kur has një fjalë të panjohur, ndaje: hiq parashtesën, gjej rrënjën, njih prapashtesën. Nga *i pazëvendësueshëm* del *pa-* + *zëvendëso* + *-ueshëm* — «që nuk mund të zëvendësohet».

Gabimet e zakonshme

Gabim	Saktë	Pse
<i>bashkë punoj</i>	bashkëpunoj	fjalët e përbëra shkruhen bashkë
<i>mos marrëveshje</i>	mosmarrëveshje	po ashtu
<i>i pa mundur</i>	i pamundur	parashtesa nuk ndahet
<i>kuptueshm</i>	i kuptueshëm	ë-ja e prapashtesës nuk hiqet

Provo vetë

1. Nga folja «zhvilloj» formo emrin: ___ (*zhvillim*)
2. Nga mbiemri «i lartë» formo emrin: ___ (*lartësi*)
3. Nga «i mundur» formo mohoren: ___ (*i pamundur*)
4. Nga «ndërtoj» formo foljen e përsëritjes: ___ (*rindërtoj*)
5. Bashko «zemër» dhe «mirë»: ___ (*zemërmirë*)

Burime dhe referencia

- *Gramatika e gjuhës shqipe I – Morfologjia*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- *Gramatika e gjuhës shqipe II – Sintaksa*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, 1973.
- *Fjalori i gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2006.

ENGLISH FOR LIFE